

บทคัดย่อ

การศึกษาและพัฒนากระบวนการเสริมสร้างบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในพื้นที่สูงในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในชุมชนโครงการหลวงและ สวพส. ที่เหมาะสมกับชาติพันธุ์และระดับการพัฒนาของแต่ละชุมชน รวมทั้งศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและบทบาทสตรีชาติพันธุ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมกับ สวพส. โดยวิธีการวิจัยแบบผสมผสานในการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มสตรีชาติพันธุ์เป้าหมายในชุมชนโครงการหลวง 5 แห่ง และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 3 แห่ง

(1) ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือน ปี พ.ศ. 2564 ในชุมชนโครงการหลวง 12 แห่ง ครอบคลุม 7 ชาติพันธุ์ รวมทั้งสิ้น 1,823 คน พบว่า กลุ่มสตรี 72% มีความเห็นว่าสังคมยอมรับบทบาทของสตรีมากขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต พิจารณาจากจำนวนสตรีที่สามารถทำงานนอกบ้านและมีส่วนร่วมในการหารายได้ของครัวเรือน จำนวนสตรีในการเข้าร่วมประชุมและแสดงความคิดเห็น และสตรีได้รับเลือกเป็นผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน สตรีมีส่วนร่วมตัดสินใจด้านต่างๆ ในครอบครัวเพิ่มขึ้น ครอบครัวมีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น โดยปี พ.ศ. 2563 สตรี 90% มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภค บางครอบครัวมีข้าวเหลือ สถานการณ์การขาดแคลนข้าวลดลง นอกจากนี้ยังสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารได้หลากหลายมากขึ้น ส่วนรายได้ สตรีมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยปี พ.ศ. 2563 ครัวเรือน 65% มีรายได้ 50,000-150,000 บาท เพิ่มขึ้นจากก่อนเข้าร่วมงานส่งเสริมที่ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อปีน้อยกว่า 50,000 บาท (80%) ด้านความสอดคล้องกับ SDG # 5 กลุ่มสตรี 92% สามารถใช้โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟนในการเข้าถึงแหล่งความรู้ ความบันเทิง เชื่อมโยงสังคมออนไลน์ ฯลฯ กลุ่มสตรี 38% มีชื่อเป็นผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร และกลุ่มสตรี 16% เป็นผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน สำหรับข้อเสนอแนะแนวทางการยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 หลักสูตรรวมเพื่อการเสริมสร้างความรู้และทักษะของสตรีสำหรับทุกสาขา/ศูนย์ฯ โดยจัดลำดับความสำคัญดังนี้ (1) การพัฒนาความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สื่อออนไลน์ เพื่อใช้ยกระดับการผลิตและการตลาดแบบใหม่ (2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มและการบริหารจัดการกลุ่มสตรีที่มีอยู่เดิม (3) การพัฒนาทักษะการพูด การนำเสนอในที่สาธารณะ และเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ (4) การส่งเสริมให้เยาวชนสตรีได้รับทุนการศึกษาเพื่อเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพและกลับมาพัฒนาชุมชนตนเองได้ (5) การจัดตั้งสภาเครือข่ายสตรีในพื้นที่โครงการหลวงและส่วนที่ 2 หลักสูตรเฉพาะที่เหมาะสมกับกลุ่มสตรีที่มีบริบทพื้นที่แตกต่างกัน

(2) การทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในพื้นที่ดำเนินงานของโครงการหลวงและ สวพส. 5 ขั้นตอน โดย (ก) วิเคราะห์และคัดเลือกกลุ่มสตรีเป้าหมาย ซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถพัฒนาตนเองและครอบครัวให้มีอาหารและรายได้ที่เพียงพอ รวมถึงเป็นกลุ่มเครือข่ายพื้นที่เดียวกัน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 ฝ่าย (ข) ออกแบบและคัดเลือกวิธีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ประกอบด้วย การเรียนรู้ในห้องเรียน การฝึกปฏิบัติจริง ระบบพี่เลี้ยงอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้จากสื่อสิ่งพิมพ์และออนไลน์ การถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่น (ค) ทดสอบการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงร่วมกับกลุ่มสตรีเป้าหมายในชุมชนโครงการหลวง 5 แห่ง และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 3 แห่ง ได้แก่

ศูนย์ฯ ปังค่า พัฒนาสินค้าต้นแบบของกลุ่มสตรีชนเผ่าอัวเมียนบ้านปางค่าใต้ ปลุกทอดสอบต้นหอมของกลุ่มสตรีชนเผ่าม้งบ้านสิบสองพัฒนา ศูนย์ฯ ห้วยน้ำขุ่น ยกระดับผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ชุมชน ศูนย์ฯ พระบาทห้วยต้ม เสริมสร้างองค์ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งโปรตีนทางเลือกที่มีคุณภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการในชุมชนทั้งในฐานะผู้ปลูกและผู้แปรรูปอาหาร ศูนย์ฯ ป่าเมี่ยง รวบรวมภูมิปัญญาบ้านปางบง 4 ด้าน ศูนย์ฯ แม่แฮ พัฒนาทักษะการเป็นวิทยากรท้องถิ่น โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ วังไผ่ ยกระดับกลุ่มวิสาหกิจผู้ปลูกผักปลอดภัยบ้านใหม่สู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ถ้ำเวียงแก สนับสนุนการต่อยอดฐานความรู้เดิมของกลุ่มผู้สูงอายุชาติพันธุ์ไทลื้อบ้านปางปุก และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ น้ำแบ่ง รวบรวมภูมิปัญญาลายปักผ้าอัวเมียนบ้านน้ำแบ่ง (ง) ถอดบทเรียนการยกระดับบทบาทสตรีเป้าหมาย ด้วยการประชุมกลุ่มย่อยและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อประเมินทักษะและทัศนคติของกลุ่มสตรีที่ร่วมงานทดสอบและ (จ) ข้อเสนอแนะการพัฒนาบทบาทสตรีในระยะต่อไป

(3) ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ ถ้ำเวียงแก และน้ำแบ่ง ครอบคลุม 3 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทลื้อ ม้ง และอัวเมียน รวมทั้งสิ้น 99 คน พบว่า (ก) กลุ่มสตรี 85% มีความเห็นว่าสังคมยอมรับบทบาทของสตรีมากขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต พิจารณาจากสัดส่วนสตรีที่สามารถทำงานนอกบ้านและมีส่วนร่วมหารายได้ของครัวเรือน จำนวนสตรีที่เริ่มเป็นผู้ดูแลครอบครัว สัดส่วนสตรีที่ร่วมแสดงความคิดเห็นและได้รับการยอมรับ สัดส่วนสตรีที่มีบทบาทตัดสินใจพัฒนาชุมชน และจำนวนสตรีได้รับเลือกเป็นผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน (ข) การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรี โดยสตรีมีส่วนร่วมตัดสินใจในระดับมากเกี่ยวกับการเลือกชนิดพืชหรือสัตว์สร้างรายได้ ระดับปานกลาง 3 เรื่อง คือ การหาแหล่งทุนและสินเชื่อเพื่อการเกษตร การเลือกวิธีการออมเงิน การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ส่วนการวางแผนอนาคตของครอบครัว พบการมีส่วนร่วมมากที่สุด 3 เรื่อง ได้แก่ การวางแผนการประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพสภาพ การออมเงิน ด้านการดูแลสุขภาพอนามัยคนในครอบครัว พบการมีส่วนร่วมมากที่สุด 3 ลำดับ ได้แก่ การเลือกอาหารที่เหมาะสมต่อคนในครัวเรือน การดูแลคนในครัวเรือน ยามเจ็บป่วย การจัดการบ้านเรือนให้สะอาด และด้านการศึกษาของบุตร พบว่าสตรีเป็นผู้ตัดสินใจหลักเรื่องการศึกษาของบุตร 60% ซึ่งอยู่ในระดับที่พอใจแล้ว 56% และต้องการให้บุตรศึกษาต่อในระดับวิทยาลัย/มหาวิทยาลัย 32% (ค) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน สตรีมีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น โดยปี พ.ศ. 2563 สตรี 90% มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภค บางครอบครัวมีข้าวเหลือสถานการณ์การขาดแคลนข้าวลดลง นอกจากนี้ยังสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารได้หลากหลายขึ้น ส่วนของรายได้ ครัวเรือนสตรีมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยปี พ.ศ. 2563 ครอบครัว 60% มีรายได้ 50,000-150,000 บาท เพิ่มขึ้นจากก่อนเข้าร่วมงานส่งเสริมฯ ที่ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อปีน้อยกว่า 50,000 บาท (82%) (ง) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและชุมชน สตรี 31% ดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เข้าถึงสวัสดิการของรัฐ 99% และไม่ได้รับสวัสดิการของรัฐ 1% สตรี 82% เป็นเจ้าของโทรศัพท์มือถือ ซึ่งในจำนวนนี้ 94% สามารถใช้โทรศัพท์มือถือในการเข้าถึงแหล่งความรู้และความบันเทิง เชื่อมโยงสังคมออนไลน์ ฯลฯ (จ) ความสอดคล้องกับ SDG # 5 กลุ่มสตรี 82% เป็นเจ้าของโทรศัพท์มือถือ ซึ่งในจำนวนนี้ 94% สามารถใช้โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ตโฟนในการเข้าถึงแหล่งความรู้ ความบันเทิง เชื่อมโยงสังคมออนไลน์ ฯลฯ กลุ่มสตรี 36% มีชื่อเป็นผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร และกลุ่มสตรี 31% เป็นผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน

คำสำคัญ: ทูมนุชย์ บทบาทหญิงชาย ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล พื้นที่สูง

Abstract

The research and development of ethnic women empowerment in highland aims to test the development process innovation derived from the study in 2021. The research also assessed livelihood changes of women who have participated in the development programs of Highland Research and Development Institute (HRDI). Mixed method research methodology comprises of structured questionnaire, focus groups and participatory observation. The target groups are women in 5 selected Royal Project Development Centres and 3 highland development centers operated by HRDI.

(1) Review of the 2021 study reveals that 72% of 1,823 women in 12 Royal Project Development Centers have perceived better public recognition of women role. More women can work in formal sector and earn to support the family. Also women have more opportunities to represent and express their views in meetings. Increasing number of women are elected as village leaders and committees. 90% of target household produced sufficient rice and some families has less rice shortage. Regarding household economy, 65% of total target families earned 50,000-150,000 Baht per year in 2021. Before joining the Royal Project development programs, 80% of the target families earned less than 50,000 Baht per year. As for the SDG #5 relevance, 92% of target women are able to use smart phone while 38% registered land possessions in the women names. Only 16% of women were elected as village leaders and committees. The research proposed policy recommendations with two tracks of fundamental empowerment programs for all women and customized ones tailored for different women groups. The fundamental track covers five prioritized programs; application of digital technology in production and new marketing, empowerment of existing women groups, capacity building on presentation skills and public speaking, fellowship support for girls and establishment of highland women networks.

(2) Testing of five steps of iterative empowerment process in five selected Royal Project development centers and the highland development centers. First, identification of target women groups who are in need to improve their livelihood in cooperation with relevant stakeholders. Second, designing of learning contents and learning modes based on learners-centric principle that includes training, on the job training, mentoring, self-learning and teaching the others. Third, implement learning by doing on the ground, for example, redesigning of handicraft products with Mien women group and trial of local indigo plants (Hom) with Hmong women group in Pangkha Royal Project Development Centre, development of herbal product brand in Hueynamkhun Royal Project Development Centre and production of alternative plant based protein in Prabat Huaytom Royal Project Development Centre, women leader succession indigenous knowledge in Pamieng Royal Project Development Centre,

presentation skill of local trainers in Maehae Centre. In Nan province, learning contents were jointly selected with women groups; entrepreneur development of rural enterprise led by women groups in Wangpai highland development centre, alternative income from paper flowers and craft products in Pangpuk village of Thamweingkae highland development centre and ethnic hand woven in Nampaeng village. Fourth, reflection and lesson learned of empowerment process from participatory observation and focus groups. Lastly, recommendations for next circle of empowerment programs are proposed.

(3) Women livelihood assessment was conducted by interview of 99 Hmong, Mien and Tailue women in Wangpai, Nampaeng and Thamwiengkae highland development centres in Nan province. The study reveals that 85% of total women have perceived better public recognition of women role. This is reflected with increasing number of women can work in formal sector and earn to support the family. Also women have more opportunities to represent and express their views in meetings. In addition, women have involved the greatest in decision making on economic crops and livestock selection and moderate participation in selection of credit access, modes of savings and marketing. Women has the strongest role in family career selection and savings. Also, 60% has leading decision on child education. 90% have produced or accessed sufficient rice. Regarding household economy, 60% of total target families earned 50,000-150,000 Baht per year in 2021. 82% of the family earned less than 50,000 per year before joining the HRDI development programs. 31% of women were elected as village leaders and committees. 99% of women are able to access public welfare. As for the SDG #5 relevance, 82% of women has got cell phones and 94% of this number are able to use smart phone. 36% registered land possessions with the women names.

Keywords: human capital, gender equity, reduced digital inequality, highland